

Анхим М. М.,

викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КАУЗАЛЬНИХ ВІДНОШЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПАРЕМІЙ)

Витоки понять причина, наслідок, а також їхньої діалектичної єдності сягають античної філософії. Каузація позначає співвідношення між причиною та наслідком, які, належачи до найважливіших принципів людського пізнання, є основою кожної наукової галузі та знаходяться у бінарному зв'язку, де не існує причини без наслідку, а наслідку – без причини. Такий зв'язок, або принцип каузації, став провідною думкою в природничих науках. Згодом виник ще один закон каузації, згідно з яким однакові причини викликають однакові наслідки. Обидва принципи можна інтерпретувати з онтологічно-реалістичного, а також методологічно-номіналістичного поглядів, тобто каузація або дійсно існує в природі, або може бути констатована спостерігачем як певна встановлена закономірність [3, с. 168, 352].

Розглядаючи каузацію як лінгвістичну категорію, можна виявити деякі розбіжності з відповідними поняттями у філософії щодо денотатів, категорій чи типів умов. Л. Е. Дальбергена стверджує, що лінгвістична каузальність – це результат категоризації та концептуалізації навколишнього світу внаслідок когнітивної діяльності людського мозку. Каузальні зв'язки, які існують в об'єктивній реальності, знаходять своє відображення у свідомості людей за допомогою когнітивної діяльності, а виражаються у мові [2, с. 93].

О. В. Бондарко, вивчаючи поля обумовленості, розглядає мовні категорії причини, наслідку, умови, мети і поступки як функціонально-семантичні поля. З огляду на позамовні особливості ці категорії можна розглядати як

відображення детермінованості явищ дійсності, їх підпорядкованості й впливу один на одного. І з позамовної, і з лінгвістичної точки зору центральне місце належить полю причини [1, с. 138 – 139].

Деякі вчені [1; 2; 5] розрізняють два види каузації, а саме: каузацію, яка існує в об'єктивному світі як відношення між станом справ, і каузацію, яка присутня в мові. Остання передає стан справ як відображення об'єктивних відношень, які існують у свідомості мовця у вигляді суб'єктивних каузальних зв'язків та можуть (але не завжди повинні) співпадати з дійсністю. Б. Шмідгаузер, розрізняючи мовну каузацію та каузальний світ, під першою розуміє таке явище, за якого каузальні відношення реалізуються у мовно-семантичній площині, а його зміст вказує на позамовні явища, які існують в екстралінгвальній дійсності та знаходяться між собою у каузальному взаємозв'язку [5, с. 8].

Аналізуючи каузальні відношення у мові, розрізняють дві основні складові будь-якого каузального ланцюга, а саме – каузуючий та каузований стан. Агенс як первинний учасник каузального ланцюга, який навмисно ініціює або спричинює дію, належить до каузуючого стану (антецедента). Пацієнс, який зазнає зміни внаслідок впливу агенса, належить до каузованого стану (консеквента). Під дією агенса пацієнс може зазнавати зміни стану, виконувати певну дію або ж, навпаки, запобігати її виникненню.

Особливої уваги варті каузальні відношення у пареміях. З погляду лінгвістики, прислів'я належать до закритих предикативних сталих виразів і здебільшого характеризуються сталим модальним і темпоральним планом з узагальнюючим позачасовим значенням. Внутрішній формі прислів'я належить головна роль в організації їхньої семантичної структури. Саме внутрішня форма фіксує асоціативні риси ситуації та служить для розуміння і семантичної трансформації прислів'я, а також способу репрезентації його актуального значення. Вона базується на метафоричному намірі, пов'язаному з переходом значення деяких слів і початкового значення інших у структурі прислів'я. [4, с. 225 – 229].

З огляду на те, що каузальні відношення простежуються саме у внутрішній, а не зовнішній формі паремій, прослідкувати і визначити каузальний ланцюг складніше, ніж у нефразеологічних одиницях. Наприклад, у прислів'ї *Eine Krähe hackt der anderen kein Auge aus* (Ворон вороку око не виклює; крутій крутія не обкрутить) можна визначити такий каузальний ланцюг: антецедент [*Eine Krähe hackt ... aus*], консеквент [*der anderen kein Auge*]. Однак, справжнє відношення каузації простежити можна тільки у внутрішній формі прислів'я на рівні метафори: антецедент [*man verursacht*], консеквент [*jemandem, der ähnlich ist, keinen Schaden*].

У паремії *Früher Vogel fängt den Wurm* каузальний ланцюг формують антецедент [агенс *Vogel*, каузуючий стан агенса *früher*, відношення каузації *fängt*] та консеквент, до якого належить пацієнс [*den Wurm*]. Каузований стан виражений імпліцитно через фразеологічне значення прислів'я «досягти успіху, отримати винагороду, прибуток».

Таким чином, спостерігаємо, що підходи до вивчення каузальних відношень характеризуються своєю різноаспектністю і не завжди погляди на категорію каузації та її елементи співпадають. Беручи початки у логіці та філософії, каузація може сприйматись через призму системи мови дещо відмінно, хоча головні якісні ознаки вона зберігає у будь-якій галузі науки, підносячись до рівня універсальних понять дійсності. Оскільки зв'язки каузації можна прослідкувати у будь-якій мові, а їх вираження відбувається за допомогою широкої парадигми мовних засобів, то зрозумілим стає зацікавлення цією категорією багатьох учених.

Список використаних джерел:

1. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность. / А. В. Бондарко, М. Д. Воейкова, В. Г. Гак, И. Б. Долинина, В. Б. Евтюхин, Е. В. Рахилина, Е. А. Реферовская, В. С. Храковский, К. Г. Чинчлей / Санкт-Петербург: «НАУКА». 1996. – 230 с.

2. Дальбергенова Л. Е. Казуальность как фреймовая модель в языковом сознании // Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике; гл. ред. М.В. Пименова. (Серия «Славянский мир». Вып. 9). – Кемерово, 2013. – С. 93 – 96.
3. GEO-Themenlexikon. Teil: Bd. 14., Philosophie : Ideen, Denker, Visionen. A – Z. / Chefredakteur GEO Peter-Matthias Gaede. Hamburg: Gruner + Jahr AG&Co KG, 2007. – 480 S. : zahlr. Ill., graph. Darst.
4. Melerovič G. On Semantic Structure on the Proverbs / Galina Melerovič // Phraseology and Paremiology. International Symposium, Sept., 2 – 5, 1997. [edit. by Peter ĎURČO] // Akademia PZ, Bratislava, 1998. – P. 225 – 229.
5. Schmidhauser B. Kausalität als linguistische Kategorie : Mittel und Möglichkeiten für Begründungen. / Hrsg. von H. Henne, H. Sitta und H. E. Wiegand / Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1995. S. 8–10.